

Forntider

En utställning på Historiska museet i Stockholm

af Lena Hejll, utställningsproducent, Historiska museet i Stockholm

Historiska museet bygger en ny utställning om forntiden. Den består av två delar med samlingsnamnet "FORNTIDER". Den första delen, som låter besökarna möta åtta livsöden, invigdes 11 november 2005. Den andra delen utgår ifrån ett antal existentiella frågeställningar och kommer att invigas 7 november 2007.

Bakgrund

Historiska museet är ett av världens äldsta museer. Ända fram till 1847 förvarades större delen av museets samlingar på Stockholms slott innan de flyttades till ett annat hus. År 1866 förenades Statens Konstsamlingar och Historiska museet i samma byggnad, som fick namnet Nationalmuseum. Lokalerna var redan från början för små för de historisk-arkeologiska samlingarna och 1934 började man bygga det hus där Historiska museet idag finns. Inte förrän 1943, mitt under brinnande krig, invigdes utställningen "10.000 år i Sverige". Den var nyskapande för sin tid och kom att stå under många år. Först i början av 1970-talet gjorde man några större förändringar i de delar som handlade om forntiden. Under 1990-talet invigdes två nya basutställningar, "Guldrummet" och "Vikningar" som upptog yta och material som tidigare ingått i "Forntiden". I början av 2000-talet togs beslutet att en ny basutställning om forntiden skulle planeras och i november 2002 stängdes utställningen "Forntiden".

Projektet, med arbetsnamnet "Nya Forntiden", är en av de största satsningarna på många år och är en viktig del av Historiska museets nya lärandeverksamhet. Det finns starka önskemål från skolorna, men också från en intresserad bred allmänhet och turister från hela världen, att ha tillgång till vår äldsta historia i utställningsform.

En utgångspunkt för planeringsarbetet har varit att utställningens innehåll ska fokusera på existentiella villkor i forntiden, som ger perspektiv på mänsklig tillvaro då och nu, och att vi ska *sätta människan i centrum*.

Museets verksamhetsfält ligger idag i skärningspunkten mellan ett stort intresse för historia och resultaten av arkeologisk forskning. Vilket betyder att intresset gör att vi bör förmedla den nyare forskningen. Modern arkeologi ger nya möjligheter genom kombinationer av olika naturvetenskapliga analys- och undersökningsmetoder, nya tolkningsmodeller, resonemang och synsätt. Resultaten ger oss skäl att nyansera bilden av forntiden. Här finns berättelser om stort och smått – från inblickar i hela samhällets politiska och sociala struktur, kollektiva värderingar och tankesätt, till den lilla människans vanliga vardagsliv och tankevärld.

En ny forntidsutställning måste ha ett innehåll som är relevant för vår samtid. På samma sätt som kulturer idag är dynamiska och svårdefinierade – minst lika heterogena och variationsrika måste de ha varit i det förflutna. Hur vet vi att den variation vi kan iakttä verkligen var av betydelse för de människor som levde då?

Det är lätt att se likheter över stora områden som ett tecken på kulturell gemenskap. Men bara för att man t ex hittar samma typer av yxor eller likartad keramik på samma typ av platser behöver det inte betyda att människor från den tiden kände samhörighet med varandra.

Vi vill att utställningens innehåll ska sätta fokus på humanistiska och demokratiska värden genom att berätta om samhällets alla skikt och då uppmärksamma olika social representation, genus, och kulturell mångfald.

Innehåll

I projektet "Nya Forntiden" ingår **två utställningar** med samlingsnamnet "FORNTIDER". I så väl utställningarna, som innehållet i lärandematerial och annat kringmaterial, vill vi sätta *människan i centrum* med hjälp av vår samlade kunskap om forntiden och med hjälp av de stora föremåls-samlingarna. Utställningen skall berätta om människor och idéer med hjälp av föremål, inte tvärtom. Vi valde att dela upp utställningen i två delar - dels av resursskäl, men också för att kunna presentera arkeologiskt material på olika sätt, nå fler målgrupper och att i den andra delen ha ett tydligt samtidsperspektiv.

Innehållet i den **första utställningen** låter åtta livsöden berätta om sina liv – sina relationer till andra människor och sin kunskap om den lilla och den stora världen. Livsödet utgörs ibland av en människa och ibland av flera olika. De frusna ögonblick som varje livsöde utgör, visar kulturella sammanhang där omständigheterna i hög grad påverkats av förändringar i livsvillkoren, i förhållande till det föregående.

Livsödena består rent faktiskt av mänskliga gravmaterial. Dessa kan ge uppgifter om kön, ålder, kroppens fysik, spår av våld och ohälsa. Gravsammanhangen kan berätta om social status, familjesituationer och hur dräkterna har sett ut. Gravgåvorna berättar om symbolik och tankar kring döden men också om hur man levde sitt liv. Föremålsurvalet till varje livsöde har styrts av vad de kan tillföra berättelsen om dåtidens människor. Det är föremål som dessa människor kunde ha haft eller känt till.

Ny forskning ger nya tolkningar av gamla fyndmaterial. I utställningen vill vi också visa att man kan berätta olika historier med samma material.

De åtta livsödena utgörs av människor med olika kön, ålder och sociala och kulturella sammanhang men de berättar också om allmänmänskliga förhållanden och villkor. Genom en vandring från det äldsta till det yngsta eller tvärtom, beroende på vilket håll man kommer ifrån, möter besökarna de forntida människorna.

En kort introduktionsfilm presenterar de olika livsödena och placerar dem i tid. Vi har skapat en berättelse kring varje livsöde, som kort dramatiseras i filmen, och ger besökarna en aning om vilka människor de kommer att möta i utställningen.

Vi har inte rekonstruerat några miljöer, men har försökt skapa känslan av olika miljöer, genom att använda stora bilder, filmer, olika ljussättning, golvmaterial och ljud. Ett sätt att möta förhistoriska människor är genom starkt förstörade bilder av forntida människoframställningar. Sådana bilder finns i utställningen tillsammans med bilder av människor ur introduktionsfilmen.

De livsöden vi valt omfattar ca 8500 år – från "*Kvinnan från Bäckaskog*" (ca 7000 f Kr, Skåne) till "*Godsherran från Vendel och den aristokratiska kvinnan från Köpingsvik*" (600-talet e Kr, Uppland). Däremellan möter besökarna "*Den gamle och barnet från Skateholm*" (ca 4800 f Kr, Skåne), "*Folket från Rössberga*" (ca 3500 – 2700 f Kr, Västergötland) och "*Hövdingen från Hasslöv och kvinnan från Stora Köpinge*" (ca 1300 – 1100 f Kr, Halland och Skåne). Sedan följer "*Mantelmannen från Gerum och barnen från Bankälla*" (200-talet f Kr, Västergötland), "*Mannen från Öremölla och kvinnan från Gårdlösa*" (200-talet e Kr, Skåne) och "*Männen från Kvissleby och Krankmärtenhögen*" (200 – 400-talen, Medelpad och Härjedalen).

I innehållet i den **andra utställningen**, som ännu inte är invigd, förhåller vi oss till målet att sätta *människan i centrum* på ett annat sätt än i den första delen. Här låter vi besökaren vara människan i centrum genom att utgå från några angelägna, men samtidigt tidlösa, existentiella frågeställningar, som bara den enskilde besökaren kan svara på eller förhålla sig till.

Frågeställningarna handlar om resande och migration, relationer, landskaps- och miljöpåverkan, makt, identitet och historia. Dessa teman blir utgångspunkt för utställningens olika rum där resonemang förs kring och med hjälp av forntida föremål och sammanhang.

Syftet är att med en civilisationskritisk infallsvinkel erbjuda museibesökarna möjligheter att reflektera i tid och rum kring villkoren för och effekterna av mänskliga livsstilar, värderingar, världsbilder och maktförhållanden, och var man själv befinner sig. Det handlar också om hur de erfarenheter vi bär med oss påverkar vår bild av det förflutna.

Utställningen har alltså ett tematiskt upplägg där innehållet är uppdelat i ett antal olika diskussions-teman och gestaltas till viss del i form av frågor som är riktade till besökaren. Dessa frågor blir också utgångspunkt för resonemang kring och tolkningar av det forntida material som ställs ut.

Vi har valt en annan formgivare till den här delen av utställningen för att göra det tydligt att vi använder ett annat sätt att närma oss historien och forntiden. Vi utgår ifrån nu och har därför valt ett annorlunda formspråk.

Del 2 av Forntider består av ett större, centralt placerat rum, ”transithall” och ett antal mindre utställningsrum, ”gater”.

”Transithallen” är en plats för rörelse och möten, men också en plats för eftertanke, samtal och för att sitta ner och vila en stund. Här används ett informationsspråk inspirerat av flygplatsers vänt-hallar, t ex monitorer i taket som visar information om vad som finns att se och uppleva. Här finns soffor att slå sig ner i för att bläddra i tryckt fördjupningsmaterial – ”resekataloger” – som innehåller fördjupande texter och bilder. Utställda föremål, fristående eller exponerade i montrar, skall föra tanken till människors resor och möten samt till identitet och härkomst. Här ställs frågor som *Vem är du? Var kommer du ifrån? och Vart är du på väg?*

Från ”transithallen” leder sex öppningar, ”gater”, till de övriga utställningsrummen. Det finns ingen given ordning för hur de olika rummen skall besökas och upplevas och det är tänkt att man skall återvända till ”transithallen” mellan besöken för att reflektera, diskutera eller slå sig ner en stund. Innehållet i några av ”gaterna” utgår från existentiella teman och frågeställningar men det finns också några som skall fokusera på arkeologi som vetenskap. Här visas på olika tolkningar och

konsekvenser samt hur arkeologi använts i nationalistiska syften i svensk historia. Formgivningen i de olika ”gaterna” är helt olika och beroende av vad de innehåller.

”Gate 1”, *”Vem lever du med?”*, handlar om relationer. Vi vill visa på den mångfald av relationer som kan rymmas inom begreppet familj. Vilka sociala normer styr det samhälle vi lever i och vilka fördomar bär vi med oss när vi försöker förstå det förflutna? Vår möjlighet att komma forntida människor nära är oftast genom gravmaterial. Men speglar gravarna det levande livet? De utställda individerna blir utgångspunkten för diskussioner kring relationer och samliv, men också utanförskap.

”Gate 2”, *”Vad styr ditt liv?”*, handlar om makt, försäkringar och försakelser. Går maktförhållanden att påverka eller förändra? I rummet finns offrat forntida material och föremål som visar på makt. Människor har offrat i och vid vatten i alla tider. Därför finns här också en vattenfylld ”önskebrunn” och olika vattenljud.

Vi planerar också ett bildspel med sentida ”försäkringar och försakelser” som kan kommentera det forntida materialet och ge uppslag till reflektioner.

”Gate 3”, *”Hur stor är din värld?”*, handlar om hur människor använder och förstår sin omgivning. Människor har alltid inrättat platser för livet, döden, det privata och det offentliga, möten, andlighet m. m. Genom att ordna landskapet sätter vi upp gränser, skapar ett ”vi” och ett ”dom”. Landskapet kan också spegla människors världsuppfattning, då landskapet, miljön, ordnas utifrån den rådande världsbilden (kosmologin).

”Gate 4”, *”Vem berättar din historia?”*, handlar om hur historia och arkeologi används. Genom ett antal föremål/exempel vill vi visa på hur underliggande värderingar speglas i de bilder av det förflutna som förmedlas genom arkeologin, i olika tider och nu. Det handlar om människor och konsekvenserna av att sortera människor som man sorterar föremål. Vilka förfäder väljer vi och varför? Varför är det viktigt med kontinuitet bakåt för att veta vilka vi är idag?

”Gate 5”, ”Hur ordnas din värld?”, handlar om Historiska museets historia, som också till stora delar följer arkeologins historia. Det handlar om samlandet, ordnandet och klassificeringar. Här ställs en mängd föremål ut, indelade lanskapsvis, som i museets magasin. Varför ser våra samlingar ut som de gör? Vi vill visa på hur ingen sortering eller ordning är objektiv eller sann. Olika sätt att ordna leder till olika sätt att se på världen, utvecklingen, samhällen och människor.

”Gate 6” handlar om arkeologisk forskning och har rubriken ”Arkeoteket”. Rummet är uppbyggt som ett aktivitetsrum där besökarna bjuds in att delta i en arkeologisk utgrävning baserat på ett autentiskt arkeologiskt material. Avsikten är att diskutera hur vetenskaplig kunskap blir till genom att visa på alla delar av den arkeologiska forskningsprocessen. Många faktorer spelar in när historiska berättelser blir till. Forskningsresultat är till stor del beroende av personliga val och beslut. Besökarna kommer själva att kunna delta i processen, genom interaktiva moment av exempelvis grävande och undersökande av föremål.

Framtid

När vi nu bygger en ny utställning om forntiden vill vi inte kalla det en permanent utställning utan en basutställning. Den får inte bli statisk. Samhället och forskningen utvecklas och vi vill kunna förändra delar av utställningen då vi får råd och möjlighet. Att bygga så här stora utställningar kostar mycket pengar, och andra resurser, och därför är det önskvärt att kunna förändra basen successivt.

Utställningen ska också vara en bas för lärande. Vi hoppas att de två delarna av utställningen FORNTIDER ska samverka och komplettera

varandra. Frågor som väcks i mötet med de olika livsödena, i den första delen av utställningen tas upp och diskuteras i den andra delen av utställningen. De olika delarna kan också användas var för sig.

Utställningen ska kunna användas av och intressera hela den publik som besöker Historiska museet. Vi vet redan att den första delen av FORNTIDER fungerar väl för skolans lägre stadier, barn i åldrarna 7 – 12 år, och antalet besök av skolklasser har varit stort sedan vi öppnade. Den andra delen hoppas vi ska fungera väl för skolans högre stadier, för åldrarna 12 – 18 år. En speciell målgrupp vi är angelägna om att nå är familjer – barn tillsammans med vuxna. För att locka denna målgrupp liksom också museiovana besökare satsar vi på interaktiva moment i form av hands-on aktiviteter. Frågorna, som ställs till besökarna i den andra delen av utställningen, kommer förhoppningsvis att engagera och aktivera besökarna.

Utställningen ”10.000 år i Sverige” handlade mycket om Sverige och svenskarnas ursprung, Nationen och det nationella var viktigt. Utställningen ”Forntiden” var tydligt uppdelad i sten-, brons, och järnåldersavdelningar. Man kunde följa föremålens utvecklingsfaser, från de äldsta primitiva till de yngre, mer utvecklade.

Vi har valt namnet FORNTIDER, på den utställning vi nu bygger, för att visa att det inte finns én historia, utan många. Det finns ingen objektiv sanning om hur det var. Olika människor och olika kulturer har olika historier och den gamla historien kan tolkas om. Historia skapas av människor.